

HİYERARŞİDEN DENGEYE

Tuğçe Gündüz¹

Özet

“Bu bir kanundur... Akılca, ruhça, daha güçlü daha sağlam olan herkes başkalarına buyurur. Daha yürekli, daha atak olan haklı çıkar. Umursamamakta en ileri gidenler kanun yapıcı olurlar.

Herkesten daha atak olan ise herkesden daha haklıdır.”

Raskolnikov Suç ve Ceza Dostoyevski

“5N 1K” kuralının da önerdiğince kişilerin toplumdaki rolleri, belli bir yer ve zaman içerisinde genel davranışları (pasif duruşları) ve olaylar karşısındaki tutumlarına (aktif tepkileri) göre belirlenir. Bu makalede üzerinde durulacak olan yer incelenecek durumun bağlamında da önemli bir etkiye sahip olacak 72. Koğuş’tur. Zaman pek de etkisini göstermiyor gibi gözükse de 1942 yılı yani Mustafa Kemal’in ölümünün ardında bıraktıklarıyla Türkiye’nin kendini içinde bulduğu kaos ortamı bağlamı çevreleyen bir unsur olarak göze çarpmaktadır. İncelemenin aktörleri kişilerse suç ve ceza tanımlaması üzerinden gidilerek tanımlanacaktır. Suçlu kim, ceza nedir, hangi suça hangi ceza verilir, ceza evinin şartları suçların adi olup olmayışında etkili bir role sahip midir?

Suç ve ceza tanımlamasının ardından somut örnekten hareketle “adalet” kavramı irdelenip ne ya da kimin için adalet olgusu tartışılacaktır. Adalet “insan” içinse, temelinde insan olma paydası yatan haklardan mahrum bırakılabilir mi? Hapishane şartları asgari düzeyde bu olanakları sağlayıp kişinin bu haklarını talep etmesine izin vermeli mi?

Kitaptan referans verilerek bahsi geçen zaman ve yerin sosyoekonomik koşulları da göz önünde bulundurularak, sağlık ve beslenme hakkı gibi noktalardan hareketle eşitlik ilkesinin de ışığında insan haysiyeti Kuçuradi’nin tanımlamaları üzerinden incelenecek ve onur/şeref ayrımı vurgulanacaktır. Tüm bunların ardından yine “insan” olmamızdan ileri gelen haklarımız Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidine bağlanarak kitaptaki adalet, eşitsizlik ve ceza kavramlarına bir eleştiri getirilecektir.

Anahtar Sözcükler

Onur, şeref, olanakların geliştirilmesi, hak, insan, suç, ceza, adalet, eşitlik

---

¹ Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Bölümü & Koç Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Giriş:

Edebiyat, birey toplum ve diğerlerinin ilişkilerinin estetik kaygılarla kağıt üzerindeki dışa vurumdur. Hukuksa yine aynı ilişkilerin normlarla ‘ortak iyi’ kaidesi etrafında şekillenen insan yaratısıdır. Aslında bir yerde ikisi de ortak bir taban üzerine oturmuş kurgulardır: insan ve ilişkileri. Her ikisi de insan merkezli bir zaman sferinde edinilmiş tecrübelerle, gerçekleşecek geleceğe ya da olmasını istediklerine dair bir düzen kurgularlar. Ayrıldıkları noktaysa barizdir: biri normatif bir felsefeyle olması gereken en iyiyi yaratmaya ve kurallarını ona ulaşmak üzere kurgulamaya çalışıp geleceğe uzanırken, bir diğeri elinde var olan bugünü en kötü verileriyle bilip bildirmeye çalışır.

Her ikisinde de insanın doğasına ilişkin keskin yargılardan kaçındığını bir kenara koyup ellerindeki verilere, durumu inceleyen yetkinlerin genel hayat görüşlerine göre bu konu hakkındaki fikirlerini saklı tutarsak hukuk ve edebiyatın kesiştiği noktalarda genel bir toplumsal eleştiriye maruz kaldığımızı açıkça tespit edebiliriz. Özellikle döneminin toplumsal problemleriyle burun buruna gelmiş bazı ‘toplumsal gerçekçi’ yazarlarımız, bunları eserlerinde tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedirler. Bu makalenin konusunu teşkil eden 72. *Koğuş* da yine böyle bir yaratıdır ve sahibi Orhan Kemal’in dönemin hukuki sorunlarını kitlelere yansıtmak üzere seçtiği edebiyat yolunda önemli bir kilometre taşı niteliğindedir.

72. *Koğuş*, adından da anlaşıldığı üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun ‘hapishaneler’ nezdinden bir tasviri niteliğindedir. Kitap ‘post-büyük buhran’ sonrası dönemde ekonomisini ve kendini toparlayamamış Türkiye’nin, 2.Dünya Savaşı’na girmemeye direndiği dönemlerdeki dünyadaki büyük kaos ortamının da etkisiyle kendine dahi yetemediği dönemlerdeki mahkumlarının içler acısı hallerini gözler önüne serer. Mahkumların, ceza evinin fiziksel imkansızlıklarından kaynaklanan bazı nedenlerden dolayı insan onuruna yakışmayan muamelelere maruz kalmalarının mazaretinin zamanın sosyo-ekonomik koşulları olmaması gerektiğinin mesajını verir. Herkesin ‘insan’ olmasından kaynaklanan birtakım hakları vardır ve hiçbir koşulda bu çekirdek haklar saldırıya uğratılmamalıdır. Sağlık ve beslenme hakkı gibi kavramlar insanın fiziksel varoluşunu gerçekleştirebilmesi için *prae existente* (*zaten varolan*) var olmalıdır ve bunlar hakkında hiçbir pazarlık yapılmamalıdır. Bu haklar bir kimse ya da grup için değil ‘eşitlik’ ilkesi gereğince herkes için herdaim varolmalıdır. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde öngördüğü basamakların tammalanmasıyla yani kişinin fiziksel varoluşunu tamamlamasıyla ancak sonraki kademelerdeki kendini gerçekleştirmeden söz edilebilir. Bu çerçevede fiziksel varoluşunu tamamlamış insanın düşünsel varoluş aşamasına geçmesi beklenebilir. Bu aşamada sorgulamaya başlayacağı onur ve şeref kavramları arasındaki ayrıma vakıf olduktan sonra da tam anlamıyla iç-benliğini ve dış-benliğini temsil edip korur duruma gelmesi beklenebilir.

Ana Metin

Her şeyden önce tüm kurgusal oluşumları anlamlandırabilmek için olayın geçtiği döneme dair bir zaman algısına sahip olmamız gerekir. 72. *Koşuş*'ta etrafımızı çevreleyen sfer, Orhan Kemal'in kitabında alenen söylediği 1941 Şubat ayıdır. Burada üzerinde durulması gereken önemli nokta, cezaevinin seçilmesinin tesadüf olmadığı gibi kışın son demlerinden olan Şubat ayının seçilmesi de aynı şekilde tesadüf değildir. Yazın bir şekilde idare edilebilen hayatlar—yalnızca karın doyurma dertleri olduğundan—kışın hiçbir şekilde belli bir standartizasyona getirelememektedir. Yukarıda da kısaca değinildiği gibi dünyayı kasıp kavuran Dünya Savaşı'nın etkileri her ne kadar savaşa girmekte direktse de tüm dünyanın ekonomisi alt üst olduğundan Türkiye'yi de beklenmedik bir şekilde etkilemiştir. Daha Büyük Buhran sonrası finansal çalkantıları kaldıramamış ekonomimiz, doğrudan etkilenmemiş olsa da dolaylı yoldan da olsa kendini bir kambiyo krizi içerisinde bulmuştur.² Bu krizin oluşmasındaki etkenlerin arasında Osmanlı'dan kalan borçlar, spekülasyon artışları, buğday ihtalindeki yükselme gibi birçok neden yatmaktadır. 25 Kasım 1940'ta II. Dünya Savaşı'nın sınırlarımıza doğru ilerlemesi üzerine de İstanbul, Tekirdağ, Çanakkale gibi Trakya bölgelerinde sıkıyönetim ilan edilmesi de kambiyo krizine ek olarak ekonomimize vurulmuş bir darbe halini almıştır. 1940'ta CHP hükümetinin devlet müdahalesinin meşruiyetini göstermek adına çıkarttığı 'Milli Koruma Kanunu'³ da ekonominin durumunu niteleyen en önemli belirteçlerden biridir. Bu kanuna göre devlet fiyatları saptamada, dilerse ürüne el koymada, dilerse vatandaşları zorunlu çalıştırmada yetkin güç halindedir. Devletin bu müdahalelerinin meşru açıklaması ise vatandaşın karnını doyumaya çalışıp savaşın dolaylı etkilerini minimize etme çabası şeklinde gösterilmektedir. Tüm bu tarihi çerçeveye göz önünde bulundurulduğunda 1939-45 arasında bir iç zaman teşkil eden 72. *Koşuş* hikayesinin nasıl bir zaman sferine dahil olduğunu ve bu sferin etkilerini her olayda nasıl gösterdiğini gözlemleyebilmekteyiz.

Tarihi çerçeveyi ve dönemin şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda, bu zaman verileri eşliğinde yer ögesini de yorumlamakta fayda vardır. Orhan Kemal'in dönemin çarpıcı gerçekliğini ortaya sermek için olabilecek en kötü muamelelerin yaşandığı koşuş ortamını seçmesi tesadüfi değildir. Hükümlüler dışındaki insanların dahi hayat şartları istenmeyen savaş ortamından dolayı müdahale altındayken, cezalandırılmak adına hapisanelerde tutulan hükümlülerin bu duruma ek olarak bir de var olmayan imkanlarla yaşam savaşını mübalağa katmadan anlatmaktadır Orhan Kemal. Çift dikiş yoksulluğun, insanı kendini gerçekleştirmekten nasıl alıkoyduğunu ve primitifleştirdiğinin tablosunu çizer.

---

² Para ya da para yerine geçen belgelerin değiştirilmelerine özgü olan işlemlerdir. Para alım ve satımı ile ilgili işlemleri kapsar.

İşte tam burada Maslow'un 'ihtiyaçlar hiyerarşisi' teorisi insan kişiliğinin geri evrimini açıklar niteliktedir. 1943 yılında ABD'li psikolog tarafından ileri sürülmüş bir diğer adı gereksinimler hiyerarşisi kuramı olan bu teori insanların belirli basamaklardaki ihtiyaçlarını karşılayarak, bir üst basamaktakilere geçip onları tatmin etme arayışına girdiklerini ve bireyin kişilik gelişiminin de her bir basamaktaki ihtiyaca göre şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu sınıflandırmada iki temel varsayım vardır: (1) insan davranışlarının temelinde ihtiyaç vardır; (2) bazı ihtiyaçların tatmini diğerlerinden daha önemlidir. (Göksu, 1) Temel anlamda maddi, sosyal ve manevi olmak üzere üç sub-kategoriden oluşan bu hiyerarşi aşağıda belirtildiği gibi beş ana kategoriden oluşur. Burada hiyerarşinin de temel yapısını oluşturan en alt katman var olmadığı müddetçe üzerine inşa edilebilecek başka bir kişilikten söz edilemez. Real hayatta da bu beklenen varsayım karşılığını bulmuştur: daha karnını doyurmayan bir insanın arkadaşlık ilişkilerinin önemine dair saptamalarda bulunması beklenemez. Açlık, susuzluk gibi dürtülerin egemenliğinde hareket eden bedenlerin de ilkçağlara geri dönerek primitivleştiğine şahit oluruz. Vücutlarının fiziksel dürtülerinin egemenliğine hapsolan bireylerin de primitif güdülerle tek sorgulayabildikleri ve kafa yorabildikleri o anı kurtaracak yemek ve barınma gibi ihtiyaçlarını nasıl karşılayacak olduklarıdır.

Resim 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

İlk basamak kişinin insan olmasından değil canlı olmasından ileri gelen bazı ihtiyaçlarını karşılamasıyla ilgilidir. Yani bu bağlamda yukarıda da sıkça kullandığımız primitifleşme olgusu aslen bireyin hayvansı güdülerine geri dönmesiyle eşdeğerdedir. Kitapta mahkumların sefilliklerini tasvir etmek için kelimeler özenle seçilmiştir. 'umutsuzluğun damgasını taşıyan kara sarı yüzler' (Kemal, 8), 'iri iri yüksel[en]' sesler (Kemal, 2), 'kara kuru, sevimsiz şeyler' (Kemal,2) gibi betimlemeler mahkumların nasıl aşağılık yaratıklar gibi tasvir edildiğini göstermektedir. Iri iri yükselen seslerdeki ikileme mahkumların insandan

çok birer hayvana benzeyen sesler çıkardığını ima etmektedir. Sevimsiz insanlar demek yerine, insan demekten kaçınırak ‘şey’ denmesi de yine mahkumların insan gibi görünmemesinden ileri gelmektedir. Özellikle hapisanedeki gardiyanların mahkumlara muameleleri, insan olmak anlamında hiçbir üstün özelliği bulunmadığından ‘eşitlik’ ilkesi irdelenirken tekrar tartışılacaktır. Yalnız kısaca değinmek gerekirse kitabın filminin de en çarpıcı sahnelerinden olan yeni müdürün mahkumlarının pisliklerinden şikayet etme sahnesinden sonra hükümlüleri kış günü avluda hortumla soğuk suyla yıkayıp dövmeleleri ve aynı esnada gardiyanların ‘köpekler, insan mısınız lan siz’ gibi nidaları maruz kaldıkları muameleleri özetler niteliktedir. Kitapta dördüncü bölümün giriş paragrafını oluşturan şu alıntı da mekan, zaman kavramlarıyla mahkumların maruz kaldıklarını özetler niteliktedir:

’72. Koğuş, bütün cezaevlerinde olduğu gibi cezaevinin en yoksul, yoksul olduğu için de en pis koğuşuydu. Buranın insanları ayağa kalkmış birer solucandılar. Devlet baba her hükümlü gibi onlara da günde kara birer tayın veriyordu. Bazen kupkuru, bazen fırından yeni çıkmış ama, her zaman çamurdan farksız’ (Kemal,16)

Bu paragrafta özellikle vurgulanan unsur 72. Koğuş örneği üzerinden genel anlamda cezaevlerinin imkansızlıklarıdır. ‘bütün ceza evlerinde olduğu gibi’ kısmından ülke genelinde böylesi bir aksiyomla karşılaşılmaktadır. 72. Koğuş özelindeki bir durum ise diğerlerinden farklı olarak en yoksulunun o olmasıdır. Pis olmasını bu sebebe bağlayan yazar, aslında alt mesajda yoksulluğun olmadığı durumlarda böylesine bir pislikle karşılaşılmayacağını vurgularken bir sonraki cümlelerinde devlet babaya gönderme yaparak bunun devletin yükümlülüğünde olduğunu vurgulayacaktır. Devletin kanınca görevini ‘kara birer tayın’ vererek yerine getirdiğini düşünenlere tayını nitelerken bunun aslında yeterli olmadığını kanıtlamaktadır. Çünkü tayının niteliğinin sahip olabileceği iki çeşit ihtimal vardır: ya kupkuru olacaktır ya da fırından çıkmış olacaktır. İyi ihtimalle fırından çıktığında dahi ‘çamurdan farksız olması’ durumu tayının halinin aslında insanın açlık ihtiyacını gidermesine yeter düzeyde olmadığını göstermektedir. Tüm bunlar da yukarıda alıntılanan paragrafın ikinci cümlesinde belirtildiği gibi insanların ‘ayağa kalkmış birer solucan’ şeklinde nitelendirilmesine neden olmaktadır. Oysa ki burada insanları birer hayvana benzetmeye neden olan faktör kişinin kendi iç dinamiklerinden değil dış imkanlardan kaynaklanmaktadır. Özellikle de asıl amacın kişiyi topluma geri kazandırmak olması gereken ‘ceza’ tanımını kapsamında hükümlülerin başta özgürlükleri olmak üzere hareketleri ve imkanları kısıtlandığından kendilerini gerçekleştirebilmek bir yana dursun ihtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağını tamamlamaktan bile yoksunlardır. Bu yoksunluk kişinin kendi iradesinden kaynaklanmadığından devlet güdümünde bir cezalandırma mekanizması bulunduğundan devletin temel ihtiyaçlar olarak da adlandırabileceğimiz bu çekirdek alana dair gereksinimleri tedarik etme görevi doğmaktadır. Devletin üzerine düşen görevi yapmaması durumunda bireyi primitiv güdüleriyle hareket ederek insanlıktan çıkmayla suçlayıp hayvan diye itham etmesi yukarıda analiz edilen durum çerçevesinde mantık sınırlarının dışındadır. Bu da demek oluyor ki, devlet birinci derece imkanları dahi sağlamayıp insanları insan olmaktan kendi çıkarıp daha sonrasında da bu insanları ‘hayvanlar’ şeklinde suçlamada haksızdır. ‘Vatandaş’ odaklı sosyal devlet tanımında özellikle altı

çizilen nokta burasıdır: devletin bireylere asgari düzeyde bir hayat sağlama ve sosyal adaleti sağlama ödevi vardır. Bireyin hükümlü olması gerçeği onun insan olduğu gerçeğini değiştirmedikinden devletin görevi hapisane izleğinde de hala devam etmektedir.

Devletin bir başka tanımı olan üç unsur teorisinde de birey-egemenlik-ülke üçgeninde bireyin önemi vurgulanmaktadır. Devletin, Rousseau'nun toplumsal sözleşme kuramından ileri gelen bireyin korunması adına bazı görevleri vardır. Özel iradeyi oluşturan bireyler bir araya gelerek genel irade dediğimiz toplumu/yurttaşları oluştururlar. Organize olup bir araya gelen bu yurttaşlar başta kendilerini korumak adına yetkili bir devlet yaratırlar. Bu devlet, kendisi de dahil olmak üzere bir dizi kuralla bağlı olup kendisine bu erki veren topluma da güvenlik ve özgürlük sözü vermektedir. Toplumsal sözleşme bu bağlamda özgür ve güvende insanı yaratabilmek için bir araç niteliğindedir. Hobbes'un toplum sözleşmesinden farkı insanların ölüm korkusu nedeniyle bir araya gelmesinin belirleyici etken olmadığı, aksine bireylerin varolan özgürlüklerini garanti altına alma arzularının onları böylesi bir gayeye yönlendirmesidir. Bu nokta sözleşmenin karşılıklı vaatlerden oluşan yapısı da anımsanırsa, devletin birey tarafından kendisine verilen yönetme yetkisinin karşılığında kendisine bu gücü vereni koruma görevi doğurmaktadır. Özgürlüklerinin korunmasını talep eden bireylerin kabul ettiği durum kendi özgürlüklerinin sınırsız olmadığı, başkasının özgürlüklerine dokunduklara yere kadar devletin bu özgürlükleri korumakla yükümlü olduğudur. Peki Rousseau'da özgürlük diye anılan özünde haklar yatan devletin korumakla ve sağlamakla yükümlü olduğu bu özgürlükler ve haklar nelerdir?

İnsan haklarının babası Louis Henkin'in anayasa tanımında da altını çizerek belirttiği gibi devlet, temel haklar ve özgürlüklere tabi sınırlı bir organdır. Devletin bireylerin yaratısı olduğu fikri bu kuramda bir kez daha anlaşılır, çünkü devlet dediğimiz de o yetkiyi kendisine veren bireylerden oluşan bir kurumdur ve kendisi de sağlaması gereken temel hak ve özgürlüklere tabidir. Diğer devlet modellerinden farklılaşarak toplum sözleşmesinin odaklandığı devlet tanımı sosyal refah devleti olmaktadır. 29 Krizi sonrası ortaya çıkan bir düşünce olan sosyal refah devleti II. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle ekonomi alanında devlet müdahale olarak patlak verirken özünde birey refahı için asgari ihtiyaçları sağlamakla görevli devlet modelini ifade etmektedir. Temelinde sosyo-ekonomik yaşama pozitif anlamda müdahale yatan bu devlet modeli, 1960larda ancak güçlenebilmiştir. Türkiye'de de etkisini 1961 Anayasası yapım sürecinde gördüğümüz sosyal devlet anlayışı bireyin kendisini gerçekleştirmesi üzerine alınabilecek tüm tedbirleri almaya yönelmiş durumdadır.

Devletin görevlerinin en başında anayasanın da öngördüğüne temel hak ve özgürlükleri garanti almak yatar. Sosyal devlet buna ek olarak yalnızca temel hak ve özgürlükleri güvence altına almakla yetinmez bunun yanı sıra sosyo-ekonomik haklar dediğimiz bazı hakların da önemini vurgular. Elimizdeki somut olay kapsamında—Orhan Kemal'in 72. *Koşuş'u*— devletin bireylerine tedarik etmesi gerektiği haklar silsilesinden birkaçının üzerinde özellikle duracağız. Bu hakları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Devletin temel amaç ve görevleri (AY m.5)
- Kanun önünde eşitlik (AY m.10)
- Temel hak ve özgürlüklerin niteliği (AY m.12)
- Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı (AY m.17)
- Kişinin hürriyeti ve güvenliği (AY m.19)

İncelememize AY madde 5 ile başladığımızda devletin temel amaç ve görevlerinin ‘. . . kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.’ Devletin temel amaç ve görevlerinin sayıldığı bu maddede aslolanın birey odaklı bir tanım olduğunu ve devlet olgusunun birey etrafında şekillendiğini görürüz. Somut örneğimizde de aynı şekilde devlet, öznelimiz hükümlüler olsa dahi onların da insan olmasından ileri gelen niteliklerinden dolayı adalet ilkesi ışığında maddi ve manevi varlıklarını geliştirmeleri için gerekli şartları hazırlamakla yükümlüdür. Herkesin bu haklara insan olmasından dolayı sahip olduğu inancı da pozitif dayanağını anayasanın 12. Maddesinde bulmuştur. ‘Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir’. Buradaki üç eylemin de önemi büyüktür. Devlet hiçbir şekilde kişinin temel hak ve hürriyetlerine dokunamaz. Kişi bu THÖ’leri kimseye iyi bir amaçla dahi olsa devredemez; çünkü bu THÖ’ler kişinin kişiliğine bağlıdır ve insan olmasından kaynaklanırlar. En önemlisi de bu THÖ’lerden hiçbir şekilde vazgeçilemez; ne devlet zoruyla ne de kişinin kendi isteğiyle.

Tekrar Maslow’un ihtiyaçlar piramidine döndüğümüzde AY m.10’da herkesin eşit olması gerektiği fikri de akılda tutulursa devlet her bir birey için en azından birinci basamak ihtiyaçlarını karşılayacak ortamı yaratmakla yükümlüdür; çünkü bu basamakta kişinin dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez saydığımız THÖ’leri mevcuttur. Hükümlüler ancak bir noktada tam özgürlüğüne sahip diğer insanlardan ayrılabilirler; o da aktif bir şekilde ihtiyaçlarını karşılamaya yetkin olmayışlarıdır. Çekmekte oldukları cezalardan ileri gelen özgürlük kısıtlaması bu bireylerin çekirdek haklarından mahrum bırakılması için bir mazeret değil, aksine devletin sorumluluğunu artıran bir etmendir. Devlet AY m.5 ve m.10’dan kaynaklanan görevlerinin bu doğrultuda yerine getirmekle donanmış bir sorumluluğa sahiptir. Çünkü bu bireyler yalnızca cezanın doğası gereği kısıtlanmış insanlardır ve herkesten ayrıldıkları nokta bu kısıtlılıktır. Ancak kısıtlılık yine de AY m.12 çerçevesindeki haklarından mahrum bırakılmalarını gerektirmez.

‘Hiçbir yerden hiçbir gelirleri olmadığı gibi, umutları da yoktur. Aç acına yaşayacaklardır. Görünüşe göre böyle olması lazımdır ama, olur mu? Olabilir mi? Canlıdırlar, delinmiş bir boğazları vardır, yaşayacaklardır. Yaşamalarını yurda, ulusa herhangi bir faydası olup olmadığını düşünmeden... bir bit, bir solucan, bir hamamböceği, herhangi bir tek hücreli gibi, bir yosun gibi yaşayacaklardır yaşayabildikleri yere kadar’ (Kemal, 17)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, mahkumların ihtiyaçlarını sağlayacakları

bir geliri yoktur; zaten olmak zorunda da değildir. Sosyal devlet, her bireyin minimum düzeyde temel ihtiyaçlarını sağlamakla yükümlüdür. Çünkü mahkumlar da birer ‘canlıdır’ ve ‘bir faydası ol[sun]’ olmasın bu devletin birer üyesidirler ve onun himayesi altındadırlar. Nasılsa devlet onları cezalandırırken vatandaşı muamelesi yaptıysa yine aynı şekilde cezasını infaz ederken de aynı kabulü sürdürmelidir; dışarıdakilerle mahkumlara temel haklar kapsamında eşit davranmak zorundadır. Bu eşitlik aynı zamanda hapisane içinde de sürdürülmeli, tecavüzden hüküm giymişle adi suçtan hüküm giymiş arasında da bir muamele farkı gösterilmemelidir. Gerekli adalet yargı erki tarafından sağlanacağından mahkumlara muamelelerde farklı davranılması gerektiği kararı hapisane yönetimine bırakılmamalıdır. Çünkü böyle bir durumda şiddet kullanmaya yetkisi olanlar herkese uygulanmak üzere belirleyecekleri standart şiddeti en ağır ceza alana göre belirleyeceklerdir. Bu da standartın üst sınıra göre belirlenmesine yani eşitliğin çarpıtılmasına sebep olacaktır. Hapishanelerin bu tarz iç dinamikleri başka bir çalışmanın konusu olabileceğinden bu makalede yalnızca değinilerek konu bu haliyle bırakılacaktır. Ancak hemen belirtilmelidir ki hapishanelerde eşitlik kavramı denilince akla ‘insan’ olma fikri gelmelidir. Çünkü dışarıda hayatına devam edenle içeride suçundan dolayı ceza çekenin insan olma temelinde farklılaştığı yoktur. Bu sebeple başgardiyandan ampul isteyen Kaya Ali’nin kendisine gülmesi üzerine ‘Niye başefendi? Biz insan değil miyiz?’ sorusu oldukça yerindedir ve durumu gözler önüne sermektedir. Bu diyalogun devamında başgardiyanın hükümlüleri çöp tenekesinden karnını doyurmalarından dolayı insan olmamakla suçlaması üzerine Kaya Ali’nin ‘keyfimizden değil’ cevabı da devletin üzerine düşen görevi yapmadığını göstermektedir.

Yalnızca açlık-tokluk bağlamında düşünmeyip beslenme hakkını Maslow’un piramidinin ilk basamak ihtiyaçlarının bir temsili olarak düşünürsek buradan kişinin güvenlik hakkına gidebiliriz. AY m.19’da da sözü geçtiği üzere ‘Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir’. Hapishanelerde sınırlandırılmış bir hürriyetten söz edilse de güvenlik hala söz konusudur. Bu bağlamda devlet, güvenlik kavramını dar anlamda ele aldığımızda—başkalarından olduğu kadar—kendinden gelecek şiddetten bireyi korumalıdır. Güvenlik kavramını geniş anlamıyla ele aldığımızda ise tekrar sosyal devletin öngördüğü sosyo-ekonomik haklara göndermeyle karşılaşırız. Bu bağlamda geniş anlamda güvenlik kavramının içine kişinin dokunulmazlığının yanında, maddi ve manevi varlığının da girdiğini görürüz.

Anayasa madde 12’de THÖ’lerin niteliği hakkındaki açıklamadan sonra Anayasanın ikinci bölümünde bahsi geçen ‘Kişinin Hakları ve Ödevleri’ kısmına geçmekteyiz. 72. Koğuş somut durumu bağlamında büyük bir önem taşıyan AY m.17 kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığına⁴ dikkat çeker:

---

⁴ bu hak AY’da ayrıca düzenlenme şansına erişememişse ‘adı konmamış özgürlük hakkı’ denir.

<http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=aQxKDmlnVUAC&oi=fnd&pg=PA50&dq=ioanna>

'Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz. . Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan **haysiyetiyle** bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.'

Öncelikle burada dikkat çekilmesi gereken nokta maddi ve manevi varlığı geliştirme hakkının kişinin yaşama hakkını elde etmesinden sonra sıralanmış oluşudur. Kitapta da 'toklukla beraber 72. Koğuş'a edep, haya, ar, namus da girmişti. Başka koğuştan misafirler geliyor...' (Kemal, 72) ibaresinden Maslow'a tekrar bir gönderme olduğunu görmekteyiz. Karnını doyurabilmiş insan ancak fizyolojik ihtiyaçlar basamağını atlayabilmiştir. Kendilerine yatak döşek aldıktan sonra güvenlik ihtiyacını da sağlayan mahkumlar misafirlige gelip giderek arkadaşlıkları sayesinde sevgi ihtiyacını da gidermiş ve böylelikle kendilerine saygılarını kazanmışlar ve son basamak olan kendilerini maddi ve manevi açıdan geliştirmeye erişebilmişlerdir. İşte bu noktada edep, haya, ar, namus diye adlandırılan kavramlar hükümlülerin ahlak anlayışlarıyla ilgilidir. Kendini geliştirmenin bir parçası olan ahlak kavramının içeriğinde gizli onur ve haysiyet kavramlarının ayrımını yapmakta da fayda vardır. Kitapta yalnızca bir yerde 'şeref' kavramına değinilmiş olsa da kavram bilinçli ve yerinde bir şekilde kullanılmıştır.

İoanna Kuçuradi'nin onur ve şeref kavramları kendisinin sözlerinden hareketle şu çerçevede incelenmektedir: 'İnsan onuruna, kendi onurumuza, uğradıklarımızla değil, yaptıklarımızla zarar veririz, çünkü yaptıklarımızdan sorumluyuz, başkalarının bize yaptıklarından değil' (Kuçuradi, 2006: 288). Bu bağlamda Kuçuradi kimsenin iradesi dışında gerçekleşmiş aktif bir eyleminin olmadığı fiillerden dolayı onurunun zedelenebileceğini kabul etmemiştir. Şeref dediğimiz kavram dış dünyayla etkileşim halinde olan diğerlerinin etkisine açık bir kabuktur. Oysaki o kabuğun içinde, yalnızca bizim aktif edimlerimizle zarar görebilecek korunaklı alanda saklı tutulan ise insanın onurudur. Kitapta mahkumların kendi aralarında geçen diyalogta birinin bir diğerinin yatağını yere atmasından dolayı azarlandığı sırada verdiği cevap şerefine zedelendiğini gösterir niteliktedir. Mahkum yatağı yere atmasından dolayı kendisine böyle bir laf edilmesini şerefine dokunacak bir davranış olarak görmüştür. Bu örnek ışığında söylenebilir ki bir diğer mahkumun kendisine yaptığı gibi gardiyanların da onu azarlaması, aşağılaması ya da dövmesi tüm bunlar kişinin kendi iradesi dışında gelişen ona karşı yapılan eylemlerdir. Hiçbirinde kendisinin kişisel alanı içinde sakladığı onuruna dokunur bir durum bulunmamaktadır. AY'da bahsi geçen haysiyet kavramı da şeref kavramıyla eşdeğerdir. Hiçbir cezanın insan şerefine dokunur nitelikte olmaması vurgulanırken onuruna zaten dokunamayacağı fikri saklı tutulmuştur.

+ku%3%A7uradi+onur&ots=Jw00DCCNpA&sig=xrHEJC1p6uZK2QVK_k5MXr21WNM&redir_esc=y#v=onepage&q=ioanna%20ku%3%A7uradi%20onur&f=false

⁵ No one shall be subjected to torture or mal-treatment; no one shall be subjected to penalties or treatment incompatible with human dignity

Sonuç

Toplumcu gerçekçi yazar Orhan Kemal'in eseri *72.Koşu* yazıldığı dönemdeki koşullar ele alınarak hukuk felsefesi kapsamında incelendiğinde şu sonuca varılmıştır. Sosyal devlet bireyler arası ayırım yapmaksızın yalnızca insan olmamızdan kaynaklanan haklarımızı hapisane şartları altında dahi olsak sağlamakla yükümlüdür. Özellikle de hapisanelerde Maslow'un öngördüğü hiyerarşi kapsamında kişinin kendini gerçekleştirip maddi ve manevi varlığını tamamlayabilmesi için kendisine birinci derece fiziksel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmalıdır. Dönemin ağır savaş ortamı ya da ekonomik yetersizlikler hapisanelerin fiziksel yetersizlikleri için birer mazeret olmamalıdır. O bireyler de anayasada öngörülen herkes kapsamına girerler ve eşitlik ilkesi kapsamında sağlanması gereken haklarını talep edebilirler. Ceza bireyi çekirdek haklarından mahrum bırakmak adına değil, topluma geri kazandırmak adına verilmelidir. Hiçbir ceza hiçbir şekilde bırakın insan onurunu insan şerefine dair zarar vermeye yeltenmemelidir.

Başlığa atıfla toparlamak gerekirse, somut düzende sahip olduğumuz realite insanlar arası hiyerarşik bir düzene işaret etmektedir. Hukuk, asıl amacını adalet olarak belirlemeli hümanist çerçevede herkesin özünde insan olduğu fikrinden hareketle ayrımcılıktan uzaklaşarak optimum dengeye ulaşmayı hedeflemelidir.

Kaynakça

Alp, S. (2009). Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör. *Maliye Dergisi*. Sayı: 156, Ocak-Haziran.

Bulut, N. (2008). Eski Yunan'dan Aydınlanma Çağına İnsan Onuru Kavramının Gelişimine Genel Bir Bakış. *EÜHFD*. C.XII, S.3-4.

Gökbunar, R ve Kovancılar, B. (1998). Sosyal Refah Devleti ve Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İkt. İdr. Bil. Fk. Dergisi*. S.3 (Güz) s.251-266.

Göksu, Turkut. (2002). Maslow'un İhtiyaçlar (Güdüler) Piramidi ve Polisin Yabancılaşma Olgusu". *Polis Bilimleri Dergisi*. C.4, S.3-4 (Temmuz-Aralık), ss.27-48.

Gözler, K. (2007). *Devletin Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

Kemal, O. (2007). *72. Koşu*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kuçuradi, I. (2007). İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları. *İhya Yay*. 288-294.

Rousseau, J-J. (2010). *The Social Contract*. Jonathan Bennett.